

נתיב חדש בחינוך העברי באמריקה

ליוכל החמישים למפעלו של ד"ר יהודה לאפסון בשילוב הוראת הלשון העברית ותרבותה בתכנית בתי-הספר הציבוריים בארה"ב.

רבקה פרידמן

יקשה כיום לדמות כי יפקד מקומה של הלשון העברית בכלל תכנית הלימודים הרשמית להוראת לשונות זרות ברשת בתי-הספר הציבוריים בארצות-הברית, אולם, כדבריו של ד"ר יהודה לאפסון, מנהל המועצה הארצית לתרבות-עברית והאיש אשר תוך מאבקים קשים ומרים הביא לידי התממשותה של עובדה זו, „כל זה מצטרף למאורע מפליא“.

המעלעל בארכיונו המשופע של ד"ר יהודה לאפסון, ייתקל בפרקי חיים והסטוריה מסעירים ומאלפים ביותר המעידים על הדרך מליאת החתחתים והמכשולים שהיה עליו לכבוש על מנת להגיע עד הלום. אפוף רוח לאומי וחדור כולו תרבות עברית עוד למן שנות ילדותו הרכות בעיירה האוקראינית, נענה לאפסון הנער, שהיה עתה תושב ניו-יורק, לצו לבו ועוד בטרם מלאו לו שבע-עשרה שנה הצטרף לגדוד העברי של הצבא הבריטי במסעו של אלנבי לשחרורה של ארץ-ישראל מעול התורכים. עם תום המלחמה נאלצו מרביתם של אנשי הגדוד העברי, למגירת-ליבם, לחזור לארצות מוצאם. בחוזרו לארצות-הברית, היו כל מעייניו של יהודה לאפסון הצעיר בטיפוח חינוכו העברי ולאחר תום לימודיו בבית-המדרש למורים של הסמינר התיאולוגי היהודי ובניו-יורק אוניברסיטה, ובעידודו של ד"ר שמשון בנדרלי, מייסד לשכת החינוך היהודי בניו-יורק, הקדיש עצמו למימוש חלומו — חינוך הנוער היהודי בתפוצה האמריקנית על ברכי השפה והתרבות העברית.

היעד שהציב לעצמו היה לחדור לשכבות הנרחבות ביותר של הנוער היהודי. הערכה כללית של המצב העלתה כי רק כ — 3.8% מכלל התלמידים היהודים בבתי-הספר התיכוניים ברחבי ארצות-הברית משתלבים ברשת החינוך היהודי וכי לגבי אלה המבקרים בבתי-ספר אלה, אין זו אלא אפיוודה קצרה ביותר המסתיימת עם חגיגת הבר-מצווה והמלווה בדרך כלל בחותם של רשמים וזכרונות בלתי נעימים. מאחר ומרביתו של הנוער היהודי משולב היה ברשת החינוך הציבורית הכללית, החליט ד"ר יהודה לאפסון לנסות ולחדור למערכת חינוך זו. „לא קלה היתה המשימה“, מעיד הוא על עצמו, „אולם המבצע שהחל כניסיון בשני בתי-ספר תיכוניים ציבוריים בברוקלין לפני יובל שנים, הוכתר בהצלחה וגדל והתרחב בהתמדה אף למיכללות העירוניות ביתר אזורי העיר ומשם התפשטה פעולתנו לעבר ערים אחרות במדינת ניו-יורק ולבסוף הקיפה מדינות רבות אחרות ברחבי ארצות-הברית“.

מעקב אחר מהות פעולתו של לאפסון במשך חמשת עשורים אלה, יחשוף מיוזג מופלא של חזון ומעשה. מימושו של החזון חייב ארג מבצעי מתוכנן ומאורגן להפליא המשתרע בעת ובעונה אחת על-פני שלושה מישורים שונים:

א. הכשרתו וטיפוחו של ההיבט האידיאולוגי הכללי. ב. פעילות במישור ההסברתי הקהילתי. ג. טיפוח השטח המתודולוגי-פדגוגי.

א. הכשרתו וטיפוחו של ההיבט האידיאולוגי הכללי

במישור זה טרח יהודה לאפסון ללא ליאות לחדור לכל מגננוני התיקשורת האפשריים. מחד גיסא ביקש להסיט את מהותו הסובלנית של היחס לחינוך העברי בשדירות הרחבות של שלטונות העיר, כאל תופעה אתנית איזוטרית בלבד, לידי מדיניות חיובית כוללת המכירה בערכה ובחשיבותה התרבותית של המורשת העברית לחינוך בכלל, אולם מאידך תבע להדק את הקשר בין הוראת הלשון העברית לבין ההיבט התרבותי-לאומי של העם. פעילותו במישור זה הביאה תכופות לגילויים מרגשים ביותר מאישים שונים שהיו ממוקמים בעמדות מפתח במערכת החיים הפוליטיים והחינוכיים בארצות-הרבית בכלל ובעיר ניו-יורק בפרט:

בעיצומו של הטבח ההמוני של בני העם היהודי במלחמת העולם השנייה, לרגל יובל ה-12 להשתלבותם של לימודי העברית ותרבות-ישראל ברשת בתי-הספר הציבוריים בניו-יורק, שיגר ראש העיר. פ.ה. לאגווארדיה, לדי"ר לאפסון את דבריו החמים והמעוררים העוטים בקונטקסט זה משמעות הסטורית מיוחדת:

אני מכיר בגאווה בהצלחתו של מפעלך כמופת שיאיר ליתר עמי העולם... עקרונה המקודש של הדימוקראטיה הוא לעודד את התרבויות השונות בפיתוח נטיותיהן המובחנות אשר תעשרנה את התרבות האמריקנית כולה. המורשת העברית תרמה רבות לקידום האידיאי של הדימוקראטיה ואין זה אלא הוגן שמורשת זו תמשיך ותפרה את התרבות האמריקנית שלנו; הן האבות המייסדים של מדינתנו הרבו לשאול את השראתם מכתבי הקודש העבריים. גאה אנוכי בזאת שוועד החינוך שלנו, שפעל ברוח האמריקניות האמיתית, איפשר את הוראת הלשון העברית המורנית כשוות-זכויות לאלה של לשונות זרות אחרות בבתי-הספר הציבוריים. בזאת מעניקים אנו אף הכרה לקהילה היהודית הגדילה והולכת בארץ-ישראל ששם הוחייתה הלשון העתיקה כלשון חיה ומחורשת.

שר החינוך האמריקני, אוריל גיימס מקיגראת, ששימש אף כיושב ראש המשלחת החינוכית מטעם ממשלת ארצות-הברית שביקרה בישראל ב-1950, מטעים את החשיבות הרבה שבהוראת לשונות זרות בכלל, כמרכיב חיוני ביותר לחינוך האמריקני, בעקב התפקיד שנועד לארצות-הברית בארגון האו"ם ובעקב הצורך המתמיד בתיקשורת עם מדינות ועם עמים שונים. אולם, בנוסף לכך, ראה בזאת כורח חינוכי פנימי של החברה האמריקנית. לדעתו, יש בכך כדי להעניק לנוער האמריקני באשר הוא תחושת ביטחון בהפגיננו כי מורשת אבותיו היא חלק אינטגרלי ממסכת החיים האמריקניים וכי היחס אליה הוא יחס של הכרה והוקרה. בשרר שלו ללאפסון, לרגל יובל ה-20 להתבססותה של הוראת העברית כשפה נלמדת רשמית בבתי-הספר הציבוריים, הביע קורת-רוחו העמוקה על תופעה זו. מפאת הניסוח המקורי בענין מיווג תרבויות באמריקה, הננו מביאים בזה את דבריו במילואם:

לא היו עוד ימים בתולדות אמריקה שבהם היתה השוניות התרבותית חשובה כליכך לדימוקראטיה האמריקנית כמו בימינו. אנו חיים בתקופה שבה אנו, כאזרחים, נתונים לסכנה של טשטוש עצמיותנו האישית במידה מרובה תחת לחץ הכוחות המשווים הפועלים בחברתנו. . . חובה עלינו להישמר מפני הנטייה הטבעה בהם לשים את כולנו במין מיטת-סדום תרבותית. הדימוקראטיה שואבת כוחה מתוך חילוקי דעות וניגודי השקפות, מתוך חוטי תרבות ומסורת ותקוות שונות שהיא רוקמת יחד לרקמת חיים רבגונית והרמונית. . . נעים, על-כן, להצביע על יוצאים מן הכלל בתהליך הירידה הזה. אחד המצויינים בהם הוא לימוד הלשון העברית. עובדה הסטורית היא שהעברית, שנחשבה בעיני אבותיה-בוגיה של אמריקה כלשון-קודש וכאם הלשונות, תפסה מקום של חשיבות במוסדות ההשכלה העליונים שיסדו המתישבים הפורייטנים. . . אנו בארצות-הברית כיום מעוניינים באמת ובתמים בתרבות העברית המודרנית, משום שמאבקה של מדינת-ישראל על קיומה, תוך חתירה לקידמה מתמדת, מקביל לתקופה החלוצית בארצנו ומשום שמדינת-ישראל מהווה מעין משלט של העולם החפשי באיזור האסטרטגי של המזרח התיכון. התבססותו של לימוד העברית במוסדות החינוך שלנו הוא תולדה טבעית של יחס הקירבה בין תרבות אמריקה והתרבות העברית, המעורות שתייהן במורשת-אבות מקודשת ובמציאות של ימינו. התבססותו של לימוד העברית במערכת החינוכית שלנו תחזור ותוכיח להם לצעירים, היהודים ושאנים יהודים, שאין האמריקניות האמיתית מחייבת את טשטוש עצמיותו של היחיד. אני בחרתי תמיד להשתמש במושג **פסיפס**, המושג כור-היותך מרמז על ערבוביה, על גיבוב חומרים שונים. ואילו **פסיפס** מעלה על הדעת תצרופת מורכבת לאין שיעור, שכל יסוד בה הוא מלא ענין נפלא כשלעצמו וכולם יחד מצטרפים לרמות כוללת של עוצמה ויופי.

בתגובותיהם של אישים שונים במנהיגות היהודית חוזרת ומוטעמת תחושתם שהיכללותה של העברית כלשון נלמדת רשמית במערכת החינוך הציבורית מהווה מנוף רבי-עוצמה בעיצוב דמותו של נוער יהודי גאה בתפוצה האמריקנית:

דבריו הנרגשים של אלברט איינשטיין במסר האישי שלו ללאפסון בעצם הימים הקודרים של מלחמת העולם השניה מהווים תעודה מאלפת ביותר: „ . . . ברצוני להביע לפניך את התענינותי העמוקה בפרויקט שלך. לדעתי, ההצלחה שבהחזרתה של הוראת העברית כלשון חיה ומודרנית לתוכנית הלימודים בבתי-הספר הציבוריים של העיר ניו-יורק עוזרת לנשא את גאותו של הנוער היהודי בעיר זו ורבה תהיה השפעתה על התפתחותו בעתיד“.

מקסימיליאן מוס, השופט היהודי שמונה לנשיא ועד החינוך של העיר ניו-יורק, לא זנח כל הזדמנות שבאה לידו כדי לעודד את הנוער היהודי ללמוד את שפת אבותיו ותרבותם. לדעתו, „נשכרה הקהילה היהודית רבות מהחזרת הוראת העברית לרשת החינוך הכללית. עצם העובדה שלשון אבותיו והערכים התרבותיים שלהם, שטופחו על-ידי הדורות הקודמים, הפכו עתה לחלק אינטגרלי של החינוך הכללי שלו, נוטעת בנוער היהודי תחושת-ביטחון עמוקה“.

ב. פעילות במישור ההסברתי הקהילתי

„היה זה אירוני ביותר“, מחייך ד״ר לאפסון בעצבות, „כי בד בבד עם כיבושה של דעת הקהל הלא־יהודית, הלך והתרחב הפרץ בקהילה היהודית עצמה“. בה בשעה שגיון מ. לוגראן, נוצרי שכיהן כמנהל באחד מבתי־הספר התיכוניים בניו־יורק, היה מטיף לתלמידיו היהודים להירשם לקורסים העבריים משום שלדעתו ידיעת הלשון העברית ומורשת התרבות היהודית תגביר את בטחונם העצמי ואת דביקותם באידיאלים נעלים, הרי גורם, שלאפסון מגדירהו כגורם „סוציו־פסיכולוגי“, היווה גורם מרתיע ביותר במסעם של מנהלים יהודים לא מעטים נגד החדרת הוראת העברית בבתי־הספר שבסמכותם. „הם עצמם בני מהגרים יהודים“, מסביר י. לאפסון, „שפרצו להם דרך חדשה בחברה האמריקנית וחששו שמא לא יוכרו בעיני עמיתיהם הלא־יהודים כמחנכים אמריקנים ללא משוא־פנים. אולם מעל ומעבר לזאת חדורים היו ברגשי שנאה עצמית ובתחושת נחיתות כלפי כל אשר יהודי הוא“.

מאִלף הוא ביותר כי אצל התלמידים היהודים אותו גורם „סוציו־פסיכולוגי“ עצמו פעל בצורה שונה. שעה שהיווה גורם מרתיע לגבי תלמידים רבים בהשתלבותם במסגרתו של בית־הספר היהודי, הרי דווקא הוראת העברית במסגרת בית־הספר הציבורי, כחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים הכללית, היוותה תופעה משחררת ומושכת ובסיכומו של דבר הפכה עבורם למשאבים של ביטחון עצמי עדתי והקלה בהשתלבותם החברתית בכלל.

על מנת להתגבר על מכשולים אלה הקים ד״ר לאפסון מנגנון הסברה מקיף ורשת של אמצעי תיקשורת שבאמצעותם הוצעו ייעוץ והדרכה להורים ולתלמידים והכוונה לקהילות השונות בדרכי קירוב הנוער היהודי ובדרכי החדרת לימודי העברית לבתי־הספר הציבוריים. בנתחו את המצב, מסכם לאפסון: „התבססותן של התוכניות העבריות הקיימות ופיתוחן של חדשות, גם כיום, מותנות בעמידה מתמדת כפרץ נגד גורמים עוינים תדירים וחדשים לבקרים“.

ג. טיפוח השטח המתודולוגי־פדגוגי

התבססותה של הוראת הלשון העברית בבתי־הספר הציבוריים חייבה תוכנית לימודים מיוחדת, אשר אומנם תהיה במתכונת השפות הזרות האחרות הנלמדות בבתי־הספר ואשר לא יוכלל בה חומר בעל אופי דתי, אולם, כאמור, אשר אף תקיף את הוראת תרבות־ישראל וידיעת ארץ־ישראל. אחת הבעיות הקשות והדוחקות שעמד בפניה י. לאפסון היתה הכשרת מורים מתאימים והכנת ספרי לימוד תואמים. „היה עלינו ליוזם ספרי לימוד חדשים, להכשיר מורים מתאימים תוך תקופה קצרה יחסית. זה לא היה קל“, מעיד לאפסון, „גייסנו לשם כך את כל הגורמים האפשריים ועם התרחבותם של לימודי העברית למיכללות העירוניות בניו־יורק, הוקל לנו במקצת. במיכללת, הונטר, לדוגמא, נוסדה תוכנית למשתלמים בלשון ובספרות עברית שהעמידה דורות רבים של מורים עברים שהשתלבו במערכת בתי־הספר הציבוריים ברחבי ארצות־הברית“.

מעקב אחר פעילותו של י. לאפסון במישור זה חוזר וחושף את המיזוג המופלא של איש החזון ואומן הביצוע המדקדק בפרטי הפרטים. כבר למן ראשית פעולתו ועם ההתפשטות הגוברת והולכת של לימודי העברית בבתי-הספר הכללים, הציב לאפסון לעצמו יעד כפול. בד בבד עם ביצור התוכניות המקומיות בבתי-הספר השונים, התרכו בגיבוש הקשרים בין כלל החניכים באמצעותן של פעולות מרכזות שונות, כגון: מועדונים לתלמידים ולהוריהם, הרצאות, תחרויות לימודיות, חידונים ארציים וכדומה.

התמקדותו של י. לאפסון, החל בראשית פעולתו להחדרת לימודי העברית לבתי-הספר הציבוריים, בהירוק הקשר בין תוכנית הלימודים לבין המורשת התרבותית-לאומית מקבלת תנופה רבתי עם הקמתה של מדינת-ישראל. מעתה, באמצעותם של המנגנונים והמפעלים השונים והמגוונים שיסר, ניטוה קשר חי ומתמיד בין התאים השונים בבתי-הספר ברחבי ארצות-הברית לבין המדינה הצעירה. מתארגנים סמינרים קבועים בישראל לתלמידים ולמורים המלכדים את ההיבטים הלימודיים בהיבטים החינוכיים-לאומיים; מתארגנת תערוכה ניידת על התפתחותה והשיגיה של מדינת-ישראל והתלהבותם של התלמידים בתחרויות השנתיות של החידון לתרבות-ישראל ולידיעת ארץ-ישראל מלכדת בכפיפה אחת אף את הוריהם.

בדבריהם של עדי ראייה שונים מהדהדת תחושת הפלא של חלום שהיה למציאות: „אליעזר בן-יהודה מספר 2 גליתי בחוצות ניו-יורק“, מטלגרף י. נדבה לאמצעי התיקשורת הישראלית; „נכנסתי למחלקה עברית וראיתי מספר גדול של תלמידים ותלמידות. רגש של הנאה ממלא את לבך בראותך את העברית תופסת מקום של כבוד ברשת החינוך הניו-יורקי . . . פה לא ניכר אותו שיעמום המצוי בלימוד שפה זרה אחרת. יחס התלמידים אל הלשון הוא יחס של חיבה וכבוד . . . והמועדונים שליך בתי-הספר יוצרים סביבה עברית . . .“². „מפעל זה“, מוסיף לאפסון בחיובו הענו, „הפך למקור מתמיד לעתודה של נוער יהודי העולה ומתישב בישראל או השוחר לעול של מנהיגות ופעילות בציבור היהודי בתפוצות“.

כיום מספקים השלטונות האמריקנים תקציב של למעלה משני מיליון דולר לשנה לאחזקת לימודי העברית בבתי-הספר הציבוריים ברחבי ארצות-הברית ועד כה נהנו למעלה ממאתיים וחמישים אלף צעירים בבתי-הספר התיכוניים ובמיכללות הציבוריות ממפעל זה.

„מהו המסר שלך לעשור החדש הבא עלינו לטובה?“, שאלנו את י. לאפסון. בחיובו האבהי והצנוע משיב הוא: „הוראת הלשון העברית ותרבותה ברשת חינוך כללית אין תקדים לה בתולדות החינוך בעת החדשה, אולם, לצערי הרב, מוחשת לאחרונה הרפייה וירידה במספר לומדי העברית בארצות-הברית. חלה, אכן, ירידה תלולה במספר התלמידים במדורים ללימודי השפות הזרות בכלל. אולם, אם כי משבר זה השפיע רבות אף על לימודי העברית, הרי בשעה שתוכניות שלימות להוראת שפות זרות התמוטטו לחלוטין, הצליחה המועצה הארצית לתרבות עברית לבצר את קיומם של המדורים העבריים במרכיבים של בתי-הספר התיכוניים והאוניברסיטאות, אולם מידת הצלחה של התוכניות

דר. יהודה לאפסקן מעניק סיכת „עין“ זהב לקונסול הישראלי, מר. א. יפה, שהביא את ברכת מדינת ישראל לקהל של 1500 חלמידים והוריהם בחגיגת ה„עין“ השנתית (1959 בניו-יורק). בין הנוכחים מימין לשמאל: גב. דבורה לאפסקן, שסייעה לבעלה במפעלו, בנימין בן-ארי ע"ה, יצחק הלר (רביעי בשורה הראשונה), ד. פולק (לימינו של דר. לאפסקן).

העבריות בכתייהספר הציבוריים ברחבי ארצות הברית מותנית בפעילות מתמדת ועקבית לקירוב הנוער היהודי למורשתו ובחיוזוקו ובהרחבתו של המנגנון הקיים על מנת לאפשר את מימוש משימותיה של המועצה הארצית לתרבות עברית.

מכללת הונטר — נ.י. אוניברסיטה

1. יוסף גרבה, „אליעזר בן-יהודה מס' 2 גליתי בחוצות ניו-יורק“, ידיעות אחרונות, מוסף לשבועות,

1953.

2. יעקב פרנקל, „עברית בכתייהספר הכלליים בניו-יורק“, הדואר, נייד ארר, תש"י.